

Tarihe Bakış ve Tarih Yazımında Yöntem

Tarih, insanoğlunun hayat faaliyetlerini en kapsamlı şekilde ele alan sosyal ilimlerin başında gelir. Çünkü tarih, geçmişin bilgisini taşıyıp getirmektedir. Bu bilgiler belirli bir toplumun bilgisi olur ancak bazen aynı kaderi taşıyan birkaç toplumun geçmişi ve birbirleriyle olan ilişkisi de tarihin belirli bir alanı içerisinde incelenir.

Tarihe içinden bakmak, yani ele alınan devrin şahıslarıyla haşır neşir olmak, toplumun bütün problemlerini, dünyanın o çağdaki bütün akım ve eğilimlerini, düşünce yapılarını bilmek, tarihçi için yeterli değildir. O yüzden ele alınan konuya, objektif yaklaşmak gerekmektedir.

Bugünü anlamak, geleceğe hazırlanabilmek için, sağlam ve doğru bir tarih bilgisine sahip olmak şarttır. Başarılı ve büyük devlet adamları iyi tarih bilen yöneticilerdir. Zira yöneticiler her adımlarını dikkatli atmak zorundadırlar, tarihten ibret almadan hareket etmemelidirler. Hareket edilen nokta bilinmeksizin gidilecek hedefi bulmanın imkânı yoktur.

Bugün, sayıları iki yüzü aşan dünya devletleri arasında “gelişmiş ülkeler” olarak anılan devletlerde hem tarih ilmi son derece ilerlemiş hem de canlı ve güçlü bir tarih bilinci oluşturulmuştur.

Tarih, geçmiş toplumlar hakkında kuru bir bilgi alma ve onlarla ilgili haberler aktarmaktan ibaret değildir. Tarih bir asırdaki bağımsız kültürlerin, bağımsız medeniyetlerin, bağımsız toplumların belirli kavim ve ırkların hayat hikâyelerinin incelenmesi de değildir. Tarih şimdiki zamanı ortaya çıkarmış olan bir geçmiştir. Tarih geleceğe yönelik bir harekettir. Tarih beşeriyetin biyografisi ve ömrü mesabesinde olup aynı zamanda gerçek bir insan gibidir.

Toplumun sadece belli bir kesimini, kültürün bir kısmını veya sadece insanların sınırlı faaliyet alanlarını konu edinen kısıtlı ve dar bir tarih anlayışı ele alınmamalıdır. Tarih toplumun her kesimini kültür sahasını içine almaktadır. Toplumlar ürettiklerini değerlendirmek zorundadırlar. Gerekli ihtiyaçlarını karşılamak üzere bu üretilenleri mübadeleler yoluyla diğer toplumlara ulaştırırken sosyal münasebetler içine girerler. Bu ilişkiler sonunda toplumların birbirlerinin düşünce, duygu, ahlak ve estetiği etkisinde kalmaları da kaçınılmazdır. Bu ilişkileri ilk defa gören ve sosyal ilimlerin temeli olarak tarih ilmini kuran kişi İbn Haldun (ö. 808/1406) olmuştur. Onun nezdinde tarih “umran ilmidir” ki, bu sosyal tarih, yani, kültür ve medeniyetlerin tarihinden başka bir şey değildir.

İslâm'ın tevhide daveti ve Hz. Peygamber'in asrı bir mücadele sürecini içermektedir. Bu mücadele, hurafelerle dolu, karışık bir ilme ve tarihi malumata sahip, aklı gönlüne, nefsi aklına, zulüm ve gazabı insafına galip olan bir mücadeledir. İslâm, cahiliyenin kurumlarını değişime uğratma, her türlü yanlış düşünce ve inanca karşı gerçekleştirilen muazzam bir inkılap olmuştur. İslâm tarihinin ruhu, temeli 'ibret' kelimesi üzerine oturur ve değişimi esas alır. Tarih, ibret almanın asıl kaynağıdır. “*And olsun onların kıssalarını (tarihlerini) açıklamada salim akıl sahipleri için birer ibret vardır*” (Yûsuf, 12/26) anlayışı ile tarih oluşturulur.

Tarih ilminin bir kısmı olarak siyer, Arapça “es-Sîre” sözcüğünün çoğulu olup Hz. Peygamber'in hayatını (hal tercümesini) anlatmak için kullanılır. Doğumundan ahirete irtihaline kadar Hz. Muhammed'in (sav) hayatından söz eden kitaplara “Siyer-i nebi” kısaca “siyer” adı verilmiştir. Siyer ile sıkça beraber kullanılan ve savaş, savaş yeri, savaş hikayelerini ve savaşta yaşananları anlatım demek olan ve bu bilgileri ihtiva eden ‘megazi’ kavramı da siyer ile iç içe bir kavramdır. Siyer bir yönüyle hadis ilmine yakındır, diğer bir yönüyle de İslâm Tarihi'nin içinde ilk ve önemli bir dönem olarak kabul edilmiştir. *Es-siyer ve'l-meğâzi* tabiri de aynı maksatlar için kullanılır.

Kaynak değerlendirmesi ve yöntem üzerinde duracağımız bu yazımızda evvela İslâm tarihi telifinde takip edilmesi gereken yöntemi ele alacak daha sonra da ilerideki yazılarımızda siyer ve meğâzi kaynaklarının ana hatlarıyla tanıtımını yapıp bu kaynaklardan yararlanma usullerinden söz edeceğiz.

İlk Dönem İslâm Tarihinin Yazılmasında Metot

1960'lı yıllarından itibaren Müslüman düşünürler, İslâm tarihinin yorumda İslâmî düşünce ile, metotta ise hadisçilerin kurallarından istifade edilerek yeniden yazılması gereğini konuşmaya ve yazmaya başladılar. Her millet, -istisnalar hariç- kendi tarihini yazmıştır. Biz Müslümanların da tarihimizin yazılmasındaki sorumluluğu yüklenmemiz, medeniyetimizi, değer ve ölçülerimizi, kendimize özgü anlayışımızla öğrenmemiz ve kendi ilkelerimiz çerçevesinde yazmamız gerekir.

İslâm dünyasının hicri onuncu/miladi on altıncı asırdan sonra ilerleyememesi, hatta iyice duraklaması ve Batı medeniyetinin gerisinde kalması, mazisinin sağlıklı bir şekilde ortaya konmasını da engelledi. İslâm'dan uzak, tarihini ve dinini sevmez bir grup tarihçi, İslâm dünyasındaki geri kalmışlığı, siyonistlerin karşısındaki mağlubiyete varıncaya kadar tarihe ve İslâm'a yüklediler. Bu anlayışta olanlar, geçmişle yaşanan zaman arasındaki bağların

koparılması, yeni nesillerin İslâm'dan ve İslâm kültüründen uzaklaştırılması gereğine inandılar. Bu düşünceler bizce İslâm tarihine ihanettir.

Tarihin Yorumlanmasında İslâmî Ölçüler

İlk yaratılıştan günümüze kadar insanlığın inancında esas olan şirk değil, tevhittir. Hz. Âdem'den itibaren insanlığın tek geçerli inancı tevhit olmuştur; şirk ise sonradan ortaya çıktı. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de *'İnsanlar bir tek ümmetti. Allah peygamberleri müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdi,'* (el-Bakara, 2/213) ayeti ile net olarak ifade edilmiştir.

Müslüman tarihçiden istenen ise, Kur'ân-ı Kerim'in insanlık tarihi hakkındaki ölçülerini kavraması ve tarihi yazarken bu ölçülere dikkat etmesidir. Kur'ân kıssalarına ve Kur'ân'ın verdiği haberlere aykırı bazı teorileri kabullenmesi halinde, yanlış bir vadiye girmiş olur. Müslümanlar her asırda, Kur'ân-ı Kerim'i, Allah kelâmı olduğundan hiç şüphe etmeden okumuş ve yorumlamışlardır. Bu nedenle, her asırda Kur'ân-ı Kerim'in yeni tefsirlerinin çağın ihtiyaçlarına göre ve ilmî inkişaflara paralel olarak yeniden günün şartlarına uygun, özellikle yeni nesillerin anlayacağı bir üslup ile telif edilmesi gerektiğine inanıyoruz.

İslâm'da tarihin yorumu ilk dönem Müslümanlarını etkileyen unsurları inceleme ile başlar. İslâm inancının yönlendirdiği İslâm toplumunda, davranışları etkileyen başlıca unsur, Allah'ın rızası olup ikinci bir gaye söz konusu değildir. İslâm'ın ilk neslinin, ruhlarını arındırma, düşünce ufuklarını büyütme ve inançlarını saflaştırıp ibadet ve amellerinde yalnız Allah'a yönelmekten ve ona teslim olmaktan başka bir gayesi yoktu. Hayata bu gaye ile yaklaşmak, İslâm'ın yayılmasında, ashabın karşılaştığı problemlerin çözümünde ve yeni olayların İslâmî çözümlere kavuşturulmasında hatırı sayılır başarılar sağlamıştır.

Şunu açık bir dille ifade edelim ki; İslâm'ın ilk tarihini, ancak, Müslümanlar inceleyip yorumlayabilir. Bu tarihi yorumlayacak kişi, Cenâb-ı Allah'ın, Peygamberine gönderdiği şu ayeti her gün tekrar eden biri olmalıdır:

'De ki: Namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur,' (el-En'am, 6/162-163). Müslüman tarihçinin kalbi de düşüncesi de Kur'ân ve sünnete bağlı olmalı, şahsi davranışlarında, onu harekete geçiren etkilerde Kur'ân ve sünnetin ağırlığını her an hissetmelidir.

Müslüman tarihçi, tarih yorumunda, herhangi bir medeniyetin ulaştığı salt maddî seviyeye bakarak değerlendirmede bulunamaz. Müslüman tarihçinin bir medeniyetin, Yaradan'ın yaratılmışlar için koyduğu hedefe ne kadar yaklaştığına bakması gerekir. Bunun aksi düşünceler, işgalci ve sömürücü emperyalizminin enjekte ettiği bir komplekstir. İslâm'da cihad ve İslâmî fetihlerden söz ederken bazı çağdaş Müslüman tarihçilerin kullandığı itirazcı

üslup da aynı kompleksten doğmaktadır. Hatta bazı modernist tarihçiler, İslâmî fetihlerin birer işgal olduklarını söyleyip İslâm'ın tebliğ anlayışını emperyalistlerin toprak elde etme anlayışı ile aynı kategoride göstermek isterler. Bu da ayrı bir fecaattir.